

Cigányok a somogyi erdőben*

DR. GELETA FERENC

Mottó: „*A tegnapi emlékezni kell még a mának, hogy a jövő szebb és boldogabb legyen!*”

A Balatontól Dráváig elterülő Somogy megye 6036 km² területét a történelmi évszázadokban sűrű, a legtöbb helyen átjárhatatlan erdőségek, patakok, tavak, mocsaras vizek fedték. A mai somogyi erdőségek és a vidék jellege mindezt bizonyítja. Országunkban mindig az egyik legjobban erdősült megye volt. Erdőterületének hatalmas kiterjedéséről a legjellemzőbb mondás: „nem az erdő van Somogyban, hanem Somogy van az erdőben” Korabeli leírások szerint az 1500-as években Somogy erdősültsége még elérhette a 80%-ot:„Somogy volt az erdőben...”

Ma a megye erdősültsége 30%-os, az ország erdőterületének 10%-a Somogyban van. A megyék területi sorrendjében Somogy a negyedik. Az ország egész területének 6.5%-a csik Somogyra.

Lakónépessége 337.000 fő, amely az ország össznépességének 3.3%-a. Népsűrűsége 56 fő/km²-ként, ezzel a legritkábban lakott megyék egyike. Természetbeni és erdőtörténeti értékekben Somogy hazánk egyik legnagyobb és legértékesebb területe.

A földtörténeti korokban a kéregmozgások, folyóvizek, mocsarak és éghajlati tényezők hatalmas, a földfelszínt alakító erőinek hatására jól elkülöníthető vonalú somogyi tájak keletkeztek:

a Balaton somogyi partja,
Külső Somogy-dombvidék,
Déli-Pannonhát,
Somogyi-homokvidék és a
Zselici-táj, amely egyedülálló történelmi és erdőtörténeti jelentőségű.

* Az 1997 évi erdészettörténeti pályázatra beérkezett mű.

A somogyi cigányság történetében is a legfontosabb területnek a zselici táj erdői számítanak. (2) A cigányok jelenléte a somogyi erdőkben az 1700-as évek elejétől nyomon követhető:

a) Több írásos forrás közül egy nagyon jellemző:

Egy 1775-1779-es összeírásban a következőket lehet olvasni a Zselicben lévő ibafai cigányoktól:

„Az itt írtak mind helységről-helysére vándorló oláh cigányok, a falun kívül, az erdőben kunyhókban laknak, durva fehér posztót viselnek, kanalat, lapátot, teknőt készítenek- döghúst egyáltalán nem fogyasztanak-, soha nem üzletelnek lovakkal, a helyi bíró alatt vannak...”¹

b) A már említett, az 1700-as évekig visszavezetett somogyi családfával rendelkező, idős erdészek és vadászok ősei nemcsak hallottak a cigányokról, hanem egyre rendszeresebben foglalkoztatták is és velük együtt dolgoztak az erdőkben.

A cigányok megjelenése a somogyi erdőkben nem lehetett véletlen.

Ennek számos oka volt:

a) Óshazájukban- Indiában-őseik erdőben vagy erdőközben élhettek. Ez az utódokban örökletes életmóddá, szükségletté válhatott.

Somogyba településük kezdetén – az 1700-as elején – a megye erdőstültsége még 60-65%-os volt. Hasonlóan települhettek be a szomszédos Baranyába, Tolna és Zala megyékbe is, ahol az erdőstültség ugyancsak 65%-körül volt.³

Elsősorban az erdős területeket, erdővel borított tájakat keresték.

b) Östermészetüknél fogva igen kisigényűek voltak. Nagyon szerény létfenntartási igényük minimális teljesülése esetén, már nagyon békések voltak és vidámak.

Az erdő kincse bőséges: vad, madár, zöld növények, vadgyümölcsök, magvak, fanedvek, méz, gombák – betegség esetén a cigányok által a legjobban ismert erdei gyógynövények –, és még számos egyéb erdei termék rendelkezésükre állt. A későbbiekben mégis sokat éheztek, nélkülöztek.²

c) Az örökös, évszázados üldözöttségük miatt félnekké váltak. Az üldözés ellen az erdő adta a legjobb védelmet.

d) Igényeiknek megfelelő kunyhó vagy putri megépítéséhez, az erdő ott helyben megfelelő faanyagot biztosított.

Az 1940-es évek közepén 47 községhatárban, 69 erdőrészben, a kunyhók és putrik száma 600-650 lehetett, amelyben 3500 cigány élt.¹⁴

e) Somogy nemcsak erdőben, hanem vizekben is gazdag. A cigányok rendszerint olyan erdőterületet választottak letelepedésre, kunyhó putri építésére, ahol a közelben ott volt a megfelelő vizű patak, folyó, vagy legjobb esetben halastó.¹⁴

Az erdőtulajdonosnak a legtöbb esetben fenntartásai voltak a cigányokkal szemben mert:

ismeretlenek voltak,

hazátlanok voltak,

ruházatuk a magyaros viselettől egészen eltérő, sok esetben hiányos, a gyerekek meztelenek,

a falvakban nem engedték letelepedésüket,

nagyon rossz hírük volt, ezért sok helyen üldözött cigányokká váltak.

Az erdőben való letelepedést, kunyhók, putrik építését kevés erdőben engedélyezték, ezért természetesen életformájukká vált az örökös vándorlás. A „vándorcigány” fogalomná vált.

Egyes helyeken az erdészek kezdetben elnézték, nem észrevételezték az erdőszéleken való „táborozást”, majd az erdőben készített cigány kunyhókat, putrikat, mert kezdték felismerni, hogy a cigányok jól és olcsón használható erdei munkásokká válhatnak.¹⁸

Mert: Ott vannak állandóan az erdőben, legjobban ismerik az erdőt, a növényzetet, a vad tulajdonságait.

Ismerik a legjobb gombatermő helyeket, jól felismerik a mindenkor ehető-vagy mérgező gombákat.

Ismerik az ehető erdei vadgyümölcsök, zöldségfélék lelőhelyeit, és sokoldalú felhasználási módjukat.

Nagyon gyorsan megismerték a somogyi erdőben termő gyógynövényeket. A gyógynövény-gyűjtésben egész cigánycsaládok vettek részt.

Ismerték a gyógynövényfőzetek hatását, egyes betegségekre való használhatóságát.

Az évtizedek, évszázadok múlásával a cigányok az erdőben egyre inkább használhatóak voltak, ezért több erdőtulajdonos is megengedte egyes erdők szélén kunyhó, vagy putri építését.

A Zselic erdeinek tulajdonosa, gróf Esterházy elsőként adott engedélyt a cigányok letelepedésére, a Ropoly-völgyi putrifalu megépítésére.¹⁸

Az erdőben lakó cigányokat rendszeresen foglalkoztató, idősebb erdészek közül többen megtanulták a cigány nyelvet. Amikor a cigányok ezt észlelték, a legtöbben félték. Nem mertek az erdész közelében egymás között társalogni. Később azonban az ilyen erdészt bizalmukba fogadták. Az erdész legjobb segítőjévé vált elsősorban a „cigányvajda”. A cigányvajdának viszont igen nagy szerepe volt a cigányok erdei munkaszervezésében. Ilyen esetek elsősorban a cigányok által legsűrűbben lakott zselici erdőben fordultak elő.

Mindezek jelentős szerepet játszottak abban hogy a cigányok egyre jobban felhagytak a vándorlással.

A cigányok letelepedését rendkívül nagymértékben befolyásolta az erdők államosítása, amikor a második világháború után kialakultak és feladataikban megerősödtek az állami erdőgazdaságok. A cigányok legnagyobb részét az erdőgazdaság látta el állandó munkalehetőséggel.

A cigánynépesség egészéről, ősi természete, vándorlásai, állandó mozgása, szabadossága, zaklatásai miatt, Somogyban nem lehetett pontos felmérést készíteni. Az azonban minden időben bizonyos volt, hogy számuk növekvő.⁴

Ittlétük kezdetétől hosszú időn keresztül az összes lakónépesség 0,10%-a volt a cigány. Létszámuk növekedése a letelepedéstől, erőteljesebben pedig az utóbbi két évtizedben következett be, amely napjainkban is folytatódik.⁵ Létszámuk ma már az össznépességnek legalább 10%-a, amely meghaladja a 30.000 főt.

Vándor természetük, üldözöttségük, majd később gyorsan változó munkahelyeik miatt, szóródásuk a megyében mindig nagy volt. Állandósultabb cigánytelepülési helyek voltak: a barcsi, a nagyatádi és a kaposvári (Zselic területe) járások voltak.

A megye összes cigány lakosságából, ebben a három járásba élt 1973-ban:^{15, 6}

	a cigánycsaládok	64%-a,
itt volt	az összes cigány	61%-a,

a kunyhók	18%-a,
a cigánytelepek	75%-a.

Az 1950-es évektől 1991-ig, állandó és időszakos munkában lévő összes cigány 64%-a ebben a három járásban volt.¹⁵

A kaposvári járás, benne a Zseliccel, az említett három járásból is kiemelkedő. Ugyanis (1973-ban) a megye összes cigány lakosságából:⁷

a cigánycsaládok	26%-a,
az összes cigány	27%-a
itt volt a kunyhók	18%-a,
a cigánytelepek	31%-a.

Elsősorban a zselici erdőekben mutatkozott meg, hogy a cigányok mennyi ágon, milyen munkákkal kapcsolódtak az erdőhöz:

a) Kezdetben:

erdei magvak, vadgyümölcsök, gombák, zöldségfélék, méz, fánedvek gyűjtése, elfogyasztása;
festőnövények, virágok, díszítő anyagok gyűjtése, eladása;
gyógynövények gyűjtése, felhasználása és eladása;
vadászat: apróvad befogása és elfogyasztása;
natúr, eseti fafeldolgozás: teknővájás, fakanál-, lapát- és egyéb, számos faeszköz készítése és eladása.¹⁷

b) Későbbiekben (az 1800-as évektől):

részt vettek az erdeimellék-iparágak munkájában, (hamuszsírfőzés, üvegyártás /üveghuták munkásai/ mészégetés, téglacégetés, faszenítés, amelyben még ma is egyes helyeken részt vesznek)⁸;
erdei lúzvessző-feldolgozása: kosárkötés és egyebek;
nyírvesző, nyírrózse feldolgozása: hősövény, bányaszó-nyeg;
árvízvédelmi vesszőkötegek (rőzsekolbász) készítése;
szőlőkarógyártás (nőtt és hasított);
kályhaalágyújtós (gyantás erdeifenyő-tuskóapríték) készítése és eladása;
és még számos egyéb munkákban.¹⁷

c) Szerepük a II. világháború utáni állami erdőgazdálkodásban jelentősen megnőtt.

Minden erdei munkában részt vettek;
erdei magvak begyűjtése,

csemetekerti munkák,
erdősítések,
erdősítések ápolása, tisztítási munkák,
a kézi fakitermelésben, majd többen a motorfűrészkes termelésben még ma is,
az erdőgazdasági üzemi fafeldolgozásban (Barcs és Csurgó-gyárakban és kisüzemekben).

d) 1945-től a még gépesítés nélküli években, nagyon jelentős volt a munkájuk az erdőgazdasági „fogatgazdaságok” megszervezésében, majd munkájában.⁹

A lováriak bizonyították a lovász-szakismereteiket. Abban az időben a megye erdőgazdasági területén 25 helyen, 180-190 pár lovat tartottak, elsősorban faanyag kiközelítésére és elszállítására. Az itt foglalkoztatott dolgozók 90%-a cigány volt.

Somogyban (Vörs) 1948-ban az országban elsőként rendezett erdei szakmunkásképző tanfolyam résztvevőinek 40%-a cigány volt. Ez több évben is megrendezésre került. Volt, aki továbbtanult.

Később a Csurgói Fafeldolgozó gyáron belül megrendezett faipari szakközépiskolát több cigány is elvégezte. A gyárban még ma is dolgoznak.

Volt olyan időszak is, amikor a Somogyi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság 8.300 dolgozójának több mint 30%-a, közel 2.500 fő cigány volt.³ A somogyi cigányok sokrétű erdei munkáiból, használhatóságaikról, a továbbiakban a következőket emelem ki.

Erdei gyógynövények gyűjtése:

A nagy ókori civilizációk már nagyon sokat tudtak egyes erdei növények mágikus tulajdonságairól, gyógyító hatásokról.⁹ Indiában szinte kizárólagosan gyógynövényekkel gyógyítottak. Szanszkrit nyelvű írásos emlékek tanúsítják, hogy a hittudományt és a növények ismeretének tudományát összekapcsolva tanították.

Az ősi indiai Védák-ban – az indiaiak legrégebbi irodalmi emlékében – van többek között leírva egy „Soma” nevű növény. Korunk botanikusai meghatározták, hogy a soma egyenlő az „Ephedra Vulganis”, azaz csikófark nevű gyógynövényvel, amelynek igen jelentős antibiotikus hatása van.³ Somogy homokos területein az erdőben ma is megtalálható.

Természetesen a görögök és rómaiak is ismerték a növények titkát. Híres orvosaik, Hippokratész és később Galenusz, egy-egy növényt már azokra a betegségekre használtak, amelyekre korunk emberei ma is használják.

Honfoglaló elődeinket pap-orvosok, a táltosok gyógyították, de mellettük igen nagy szerepe volt a „füves- és kenőasszonyoknak”, akik elsősorban erdei gyógynövényekből készítettek gyógyító főzeteket, szereket.

A kereszténység felvételével az egész országban, Somogyban is a kolostorok kezébe került az emberek gyógyítása. Szereik: elsősorban erdei gyógynövényekből készített kivonatok, teák vagy sűrítmények voltak.

A honfoglalás kori somogyi települések közül Segesden az 1700-as évek elejétől, a ferencrendi kolostorban már működött „gyógyszertár”

A minorita rendházi krónika szerint; Andocs községben 1726-tól rendházi kezelésben volt gyógyszertár, amelyben erdei fás- és lágyszárú növényekből, ősi receptek szerint, gyógyító és fertőtlenítő szereket készítettek.

1759-ben hozzák létre Kaposvár első patikáját, amelyben Fladt György volt a gyógyszerész-tulajdonos.

A somogyi erdők ősidők óta ismert gyógynövénykincsére, a somogyi patikai feldolgozás több évszázados tapasztalatai alapján, 1920-ban az országban az elsők között hozzák létre a kaposvári „Gyógynövény és Vegyesipari Rt.”-t. Ez a feldolgozó gyár a gyógynövény alapú készítményeivel rövid idő alatt exportforgalmat bonyolított le, amerikai gyógyszergyárakkal volt kapcsolatban. A gyár termékeinek nagy árusítására Abalfy A. Zoltán Kaposvár, a Fő utca 3. szám alatt létrehozta a „SAS” drogériát, amely az egész országban híressé vált.

A begyűjtött gyógynövények mennyisége és minősége eredményeképpen az ország erdei gyógynövény- és termesztett gyógynövény exportja annyira emelkedett, hogy pl. 1943-ban elérte az évi 1000 vagon mennyiséget. Ennek jelentős hányada, közel 40%-a a somogyi erdőkből származott.

Somogyban az erdei gyógynövény-kereskedelem kezdetei az 1880-as évekre vezethetők vissza. Ebben az időben a gyűjtés már megkezdte túlhaladni a napi szükségletet.

A somogyi falvakat járó vándorkereskedők már nemcsak a hulladékot (rongy, csont, bőr, vas stb.) keresték és vásárolták fel, hanem jó áron keresték a somogyi erdőkben gyűjtött gyógynövényeket is.

Az erdőkben lakó s gyógynövényeket jól ismerő és gyűjtő cigány családoknak a megélhetésben ez nagyon kedvező változást jelentett.

A második világháború az erdei gyógynövény- és erdei melléktermék-kereskedelmet is jelentős mértékben lelassította. A háború befejezése után viszont az erdei gyógynövények iránti kereslet nagymértékben fellendült, és ma is tart.¹³ A magyar és külföldi gyógynövény-feldolgozó ipar, a gyógyszergyártás nagymértékben bővült, s egyre több gyógynövényt igényelt. A több gyógynövény begyűjtését elősegítette:

A Somogyba települt cigányok őseinek indiai alaptudásában már benne volt egyes gyógynövények ismerete és felhasználása, amelyet apáról fiúra hagyva, itt is szenvedélyesen alkalmaztak.

Az erdőgazdaság – érdekeinél fogva – gyógynövénygyűjtő szaktanfolyamokat szervezett.

A szaktanfolyamok résztvevőinek 90%-a cigány volt.

Az erdei gombák gyűjtése:

Somogy kedvező természeti adottságai miatt az erdei gombák minden fajtája mindenfelé elterjedt. Régebbi lakóinak életében mégis volt olyan huzamosabb időszak, amikor még nem ismerték a gombák hasznosságát, elkészítésének minden fortélyát. Bizonyos mérgező gombák miatt a gombáktól nagy volt az idegenkedés.

Az 1700-as évek közepétől a Zselichen és más somogyi tájakon az erdőkben lévő, putris cigánytelepek lakóinak igen nagy szerepe volt az erdei gombák gyűjtésében.¹⁵ A cigányok ismerték a gombák fajait és használhatóságát, elkészítésének különböző módjait. A begyűjtött gombák nagy részét elsősorban maguk felhasználták, másik részét a közeli, ismert falvakban elcserélték kenyérre, szalonnára, zsírra és sok esetben ruházatra. A falvak szaporodó lakóival egyre jobban megismertették a különféle gombák hasznosságát. Az 1940-es évek közepétől az 1960-as évek

elejéig (1944-1960) a kedvezően alakult erdei mikroklimatikus viszonyban visszatérően bőséges gombatermés keletkezett.⁹ Az évi gombatermés elérhette a 400-500 q-t is. A hagyományos, esetenkénti gyűjtögetéssel ennek a mennyiségnek csak a 40-50%-át lehetett begyűjteni. Ugyanakkor komoly exportlehetőségek kínálkoztak.

Az erdőgazdaság üzemi tevékenységében azonban nagy gondot okozott a gombák begyűjtése, mert egy-egy gombafaj érési hulláma nagyon rövid ideig tart. A gombatermés kellő ismerete és helyének felkeresése a gombagyűjtőtől alapos szaktudást követelt. Kevés volt az ilyen üzemi gombagyűjtő. Az erdészek ebben a munkában elsősorban a cigányokra számítottak, mert az erdőt nemcsak lakták, járták, hanem mindenkinél jobban ismerték.

Nyilvánvalóvá vált, hogy az üzemi méretű gombagyűjtést gyorsabban megoldani csakis szervezettebben és szakszerűbben lehet. A legtájékozottabb cigánygyűjtők bevonásával, 1946-1947-től, erdőgondnokságonként, illetve erdőrészletenként, elkészült a legjobb gombatermő területekre vonatkozó „gombatérkép”. Ennek megfelelően készült el a legkeresettebb gombafajokra vonatkozó „gombanaptár” is.

Mindezek szükségessé tették, hogy Somogyban 1948-tól több évig, évenként visszatérően, gomba- és gyógynövénygyűjtési szaktanfolyamokat tartsunk. Ezek több hetes, bentlakásos tanfolyamok voltak. (Vörs, Szőcsény-pusztá.)

A tanfolyamok legfőbb tárgyai a következők voltak:

- az erdei gombák és gyógynövények erdei életközössége,
- az erdei gombák fajai, jellemzői, felismerése,
- a gyógynövények ismerete, használata,
- a gomba- és gyógynövénytérkép ismerete és használata,
- gomba- és gyógynövénynapár (érési időszak) ismerete.

A tanfolyamokon résztvevő cigányok nagy része ekkor még erdei kunyhóban vagy putriban lakott.⁹ A cigányok mégis előnyben voltak a falusiakkal szemben, mert erdei gyűjtögető életmódjuknál fogva, a gombák fajait és a gyógynövényeket már jól ismerték.

A cigány családokban a gomba- és gyógynövényismeret és a -használhatóság akkor még apáról fiúra, de nem kevésbé anyáról gyerekekre maradt.

Mindezek eredménye volt:

1. Az erdei gombák begyűjtése 1948-tól olyan mértékben fokozódott, hogy szükségessé vált az üzemi feldolgozás: a felszeletelt gombák szárítása. Először a napfény kihasználásával, majd a következő években már elektromos energiával melegített levegőmozgással direkt és stabil gombaszárítók működtek a megye 14 körzeti helyén. Ezek egyben a gomba- és gyógynövény-felvásárlás helyei is voltak.

A gomba és gyógynövény üzemi begyűjtése az erdőgazdaság szervezetében – mint „erdei mellékhaszonvétel” – hosszú ideig fontos ágazat lett.¹⁷

2. Az egyre több szakképzett gomba- és gyógynövénygyűjtő, akiknek 80%-a cigány volt, igen jelentős munkát végzett. Több mint egy évtizedig a begyűjtött és feldolgozott gomba évi mennyisége közel 400 q-volt, amelynek közel 70%-a feldolgozott, szárított gombaként, exportra került.

3. Fontos, hogy több mint egy évtizedig az erdei cigányok nagy része biztos és nagyon jó keresethez, megélhetéshez jutott. Eredmény még az is, hogy a tanfolyamokon tanultakat a családban élő fiatal cigányoknak átadták, és ezzel a gyűjtésben, a keresetben résztvevők számát jelentősen emelték.

Az erdei fűzfélék hasznosítása:

A Somogy ősi területét jellemző nagy, vizes, mocsaras, lápos területek egy része fokozatosan felszáradt, kiszáradt. A maradékból alakultak többek között az erdők közötti völgyekre szűkülő erdei halastavak és tocsogók. Ezek partszakaszain mindenütt kifejlődtek a vadfűzesek. A későbbi időszakokban a somogyi lápok, mocsarak lecsapolása lényegesen csökkentette a vadfűzesek területét, de a legjobban használható vadfűzeseket a legjobb fűztermő területeket a fűzvesző felhasználási igénye miatt meghagyták. A helyi fűzveszőigényeket ezek még egy ideig kielégítették. Az I. világháború befejezése után a megmaradt tógazdaságok száma sokkal kevesebb lett.

Somogyot víztükörterületi csökkenés nem érte, az ország összes tógazdaságának 47%-a – 70 helyen – és az összes víztükör területének 31%-a – 5.106 kat. hold – Somogyban volt. Az erdőkben a vízparti vadfűzesek megmaradtak.

1945 előtt a somogyi halastavak, tógazdaságok, vizes területek legnagyobb részben a magánbirtokok területén, az erdők tartozékai voltak. Ezek az erdők államosításával kerültek erdőgazdasági kezelésbe.

A háború utáni években a fűzből fonott termékek iránti kereslet nagymértékben megnövekedett. A fokozódó választékigény kielégítése közben egyre jobban kiderült, hogy a különböző fűzfajok fonásra felhasználva különbözőképpen viselkednek.

A fűzek ilyenfajta tulajdonságát elsősorban a legnagyobb felhasználók, az erdőkben lakó cigányok ismerték. Az erdők vizes területein igen nagy szerepük volt a cigányoknak az olyan élő fűzfák kiválasztásában, amelyeknek vesszője az igényesebb fonott termék előállítására a legalkalmasabb volt. Így alakították ki az ún. „fejjesfák”-at, amelyek majd 2-3 év használat után a „botolófűz” néven váltak ismertté.

A fűzek jó sarjadzóképességének kihasználásával a legalkalmasabb erdei vizes területeken számos korszerű, új fűztelep létesítésére került sor. Az új fűztelepeket elsősorban a nagyobb népességű cigánytelepek közelében létesítették.²

Az 1950-es évek elején fűz vesszőkosár és -fonott bútorok iránti fokozódó igények kielégítésére a Drávamenti, bőven termő fűztelepek közelében, megalakítottak egy „kosárfonóüzemet” A közel 250 főt foglalkoztatott létszám 90%-a cigány volt.

Az apáról fiára öröklődött, sokszor hihetetlen közügyességű cigányok munkáját még megsegítették rövid üzemben belüli továbbképzésekkel is.³ Ők a somogyi fűz vesszőből kitűnő minőségű, szép, különböző célú kosarak, kerti bútorok, tálcák stb. tömegét készítették. Termékeik több mint 60%-át exportra szállították.

Amikor a kosárfonó üzem a legjobban dolgozott, és sok cigánycsaládnak megfelelő megélhetést biztosított, egy átszervezéssel az erdőket érintő, az erdőkhöz lévő vizes területeket – így a fűztelepeket is – az erdőgazdaságtól elvették, és azt megbontva átadták a halászati vállalatnak, állami gazdaságoknak és termelőszövetkezeteknek. Ezek után a kosárfonó üzem sorsa is bizonytalanra vált. Először átvette a Kaposvári Kefegyár, majd később a Kaposvári Faipari Vállalat, utána a Pécsi Vízügyi Igazgatóság, és lassan elsorvadt... A közel 280 cigánydolgozóval, annak művészi színvonalú munkájával senki sem törődött.

A somogyi cigánynépesség és az erdők mai kapcsolatában történelmi súlyú változás következett be.¹⁶

1. A cigányok erdőkből való kitelepítésével, az 1970-es évektől kezdett megszakadt az ősi, erdei cigánymesterségek, cigányfoglalkozások apáról fiúra történő átadása.

2. Az erdei és fafeldolgozási munkák fokozatos gépesítésének következményeként az 1970-es évek közepétől megkezdődött a cigányok mellőzése.

3. A fiatal cigányok ma már nemigen ismerik somogyi elődeik munkáját, mesterségeit.

4. A mai társadalmi helyzetben kialakuló tulajdonviszonyi változások az erdőket sem kerülték el. A rendszerváltás után az erdők egy részének privatizálása után a Somogyi Erdő- és Fafeldolgozó Rt. létszáma közel 5000 fővel csökkent. A cigánydolgozókat ez nagyon érzékenyen érintette.

5. Napjainkban a somogyi cigány munkanélküliek aránya rendkívül magas.¹³

Zselic mai helyzete:

A cigányság foglalkoztatásának jelentős beszűkülése érzékenyen jelentkezik a zselici táj térségében. Nagy számban élnek itt cigányok, és nagy többségük munkanélküli. Ezzel szemben Zselic régi alapadottságaiból még ma is több megvan. Megfelelő szervezéssel mindez jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy itt a cigányság foglalkoztatása egy idő múlva ismét mindennaposá váljon.

Mindezek ismeretében, a Zselic Kistérségi és Területfejlesztési Szövetség (Kaposvár, Fő u. 37–39.) – a zselici községek önkormányzati támogatásával – elkészítette a: „Zselici Életesély Program”-ot, ennek célja: A Zselic hátrányos helyzetű polgárainak – kiemelten a cigány lakoságnak – válságos helyzetének kezelése.

Formálódó elképzelések:

1. Fűzfatelepítés, fűz vesszőből kosár- és bútortípus készítése, juhtenyésztés, gyapjúfonalkészítés és -feldolgozás, elsődleges fafeldolgozás: fateknő, fakanál stb., fazekasság létrehozása, szíjgyártás.

2. Alkotó falu létrehozása Kadarkút-Vóta-pusztán. Cél: letelepíteni olyan tehetséges cigánycsaládokat, akik révén a hagyomá-

nyos cigány mesterségek (vesszőfonás stb.) innovációs góca alakulna ki.

3. Erdei gyógynövény és gombaprogram, ebben: gyűjtés, termelés, termékfejlesztés, -feldolgozás, forgalmazás; „Zselic-Zöld Patika programban.

4. Legelőgazdálkodás: haszonállattartás, apróállattartás, pingomba-termesztés, ciroktermesztés, -seprűkötés.

Mindezek a tervek Goethe azon mondásán alapulnak, hogy:

*„Nem elég a hibákat leleplezniünk, sőt ez
(helyenként) helytelen is, ha nem tudjuk
a jobb állapot eszközét is megjelölni!”*

Megvalósuló elképzelések

Kutatómunka eredményét, „a jobb állapot eszközének” részét felhasználta a „Zselica Szövetség” a „Zselici Életesély Program” készítéséhez – amely; „kiemelten a cigányság valóságos helyzetének kezelésére...” készült.

A Somogy Megyei Munkaügyi Központ a Zselica Szövetséggel elnyerték az Amerikai Egyesült Államok Munkaügyi Minisztériumának pályázatát, a Zselici Kistérségek hosszútávú fejlesztésére. Az USA Gyors Reagálás elnevezésű munkaügyi projekt helyszíni tudományos feltáró és gyakorlati feldolgozó munkájában folyamatosan alkalmazzák a somogyi cigányságot kutató munka eredményét. Elsőként a Zselici Bánya térségében 23 település vett részt a kistérségi fejlesztő programban. Ott szinte megszűnt a munkanélküliség.

A Zselic fejlődése az amerikai szakemberek szerint is jó példa. Az USA Gyors Reagálás projekt alkalmazásának egy éve alatt a kistérség együttműködésével a munkanélküliség csökkentése országos mércével is jó eredményeket hozott.

Irodalomjegyzék

1. ÁCS ZOLTÁN: Nemzetségek a történelmi Magyarországon. (Kossuth K. 1992.)
2. BALOGH LÁSZLÓ: Somogy megyében élő cigánylakosság népesedési, foglalkoztatási, művelődési és egészségügyi helyzete. (Kaposvár, 1973)
3. BENCSIK ISTVÁN: A Magyarországon élő cigányság társadalmi beilleszkedése az 1970-es évektől napjainkig. (ELTE- 1988)
4. RÁCZ GYÖNGYI: Cigány nevelés és kultúra. (Gulliver 1991)
5. SZEGŐ LÁSZLÓ: Cigányok. Honnét jöttek-merre tartanak? (Kozmosz - 1983)
6. FORRAY KATALIN: A cigány etnikum újjászületőben. (Akadémia K. 1990)
7. HORVÁTH RUDOLF: A Magyarországi kóbor cigányok eredete, életmódja, szokásai. (JATE- Szeged, 1979)
8. KERTESI GÁBOR: Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon. (MTA- Közgazd. Int. 1994)
9. ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY: Ősi cigány mesterségek és foglalkozások. (OMIKK 1991)
10. HORVÁTH-IGNÁCZ: Cigányélet Szentjakabon. (Kaposvár, Szakdolgozat 1993.)
11. TAMÁS ERVIN-RÉVÉSZ TAMÁS: Búcsú a cigánytelepektől. (Kossuth K. 1977)
12. LAKATOS MENYHÉRT: A cigányok sorsa 1944-ben, Magyarország 1944-ben. (Kossuth K. 1984)
13. KARSAI LÁSZLÓ: Cigánykérdés Magyarországon 1944-1945. (Régió 1991. I.)
14. Levéltár, Kaposvár Korabeli statisztikai adatok, Cigánytelepek katasztere (1960.)
15. KSH. Népszámlálási adatok, Etnikai térkép.

16. KERTESI GÁBOR: A cigány kisebbség munkaerőpiaci helyzete. (ILO-1994.)
17. KARTALI LÁSZLÓ: Zselici cigánymunkások. (1996. visszaeml.)
18. LAKATOS ZOLTÁN: Zselici cigány építkezési módok. (visszaeml.)

A cigánynépeség változásai,
Somogy össznépességéhez viszonyítva

